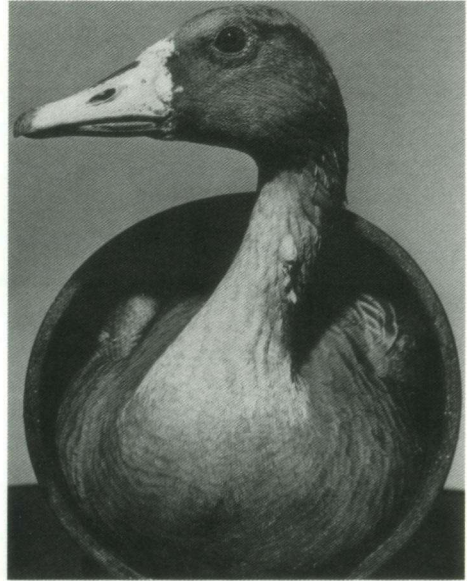

Deel 6

**De Sushkins
Gans *Anser
fabalis neglectus*
en de
Buturlingans
*Anser (fabalis)
carneirostris***

Leo van den Bergh

Kop van Sushkins Rietgans *Anser fabalis neglectus*, overjarig mannetje, 4 januari 1969, Maren (N.B.). Foto: L.R. Hafkamp, Zoölogisch Museum, Amsterdam.

Inleiding

Uit de voorgaande bijdragen in deze serie, waarin de Taigarietganzen *johanseni* en *middendorffii* en de Toendrarietgans *serrirostris* de revue passeerden, heeft de lezer zich reeds een beeld kunnen vormen van de vele onduidelijkheden en misvattingen die er door de jaren heen rond de groep der 'rietganzen' zijn ontstaan. Niet alleen werd er door auteurs dikwijls naar willekeur met de systematiek en naamgeving van deze vogels omgesprongen, ook minder bekende geografische vormen werden maar al te vaak stiefmoederlijk behandeld en niet zelden gewoon genegeerd. Een dergelijk lot trof ook de rietganzen met roze poten en roze snavels, die door de Russische ornitholoog P. Sushkin werden ontdekt en door hem werden voorzien van de wetenschappelijke naam *Melanonyx neglectus*. Letterlijk betekent dat 'de vergeten gans'. Ten tijde van deze ontdekking, in de jaren negentig van de negentiende eeuw, waren er enorme aantallen van deze vogels. Zij werden onder andere tijdens de trek gezien in het zuidelijke deel van de Oeral. In de loop van de twintigste eeuw bleken deze vogels echter steeds minder waargenomen te worden en op den duur raakten zij letterlijk opnieuw in het vergeetboek.

Anders ligt dat met de Buturlingans *Anser (fabalis) carneirostris*. Dit is een vogel die, getuige de wetenschappelijke naam, wél een roze (letterlijk: vleeskleurige) snavel zou moeten hebben, maar waarvan de poten normaal oranjegeel getint zijn. Van dit type zijn voor zover bekend echter nooit groepen waargenomen en het heeft er dan ook de schijn van, dat *carneirostris* slechts een kleurvariatie is, die voornamelijk individueel kan optreden. Zowel de

Sushkins Gans als vogels met de *carneirostris*-kleurafwijking zijn niet geheel van de aardbodem verdwenen. Deze vogels kunnen nog altijd regelmatig in of bij groepen taiga- en toendraganzen worden aangetroffen. Wij besteden in dit artikel daarom aandacht aan deze 'vergeten' en in menig opzicht mysterieuze ganzen, omdat het nuttig is meer te weten te komen over het voorkomen.

Gebieden waarnemingen	Aantal adult	Aantal juveniel	Aantal onbekend	Leeftijd
Nederland	69 (n = 134)	86 (64.2%)	25 (18.6%)	23 (17.2%)
Midden-Europa	12 (n = 22)	17 (77.3%)	5 (22.7%)	-
Totaal	81 (n = 156)	103 (66.1%)	30 (19.2%)	23 (14.7%)

Tabel 1 - Totaal aantal eigen waarnemingen en de vastgestelde leeftijdsverhoudingen en percentages bij Sushkins Ganzen in de periode 1984-2004 in Nederland en Midden-Europa.

Gebieden waarnemingen	Aantal <i>fabalis</i> -type	Aantal <i>johanseni</i> -type	Aantal <i>serrirostris</i> -type	Aantal <i>rossicus</i> -type	Aantal
Nederland	69 (n = 134)	80 (59.7%)	43 (32.1%)	2 (1.5%)	9 (6.7%)
Midden-Europa	12 (n = 22)	10 (45.5%)	12 (54.5%)	-	-
Totaal	81 (n = 156)	90 (57.7%)	55 (35.3%)	2 (1.3%)	9 (5.7%)

Tabel 2 - Verdeling van de *neglectus*-typen bij waarnemingen in de periode 1984-2004 in Nederland en Midden-Europa.

Geschiedenis

In 1892 ontdekte P. Sushkin, dat er bij de meren Aslykul en Shungak-kul in het Russische Ufa-district enorme aantallen ganzen pleisterden die niet alleen bepaalde morfologische verschillen toonden, maar vooral afweken van de normale rietganzen doordat de snavel- en pootkleur rozerood in plaats van oranjegeel was. Hij bezocht het gebied verscheidene malen gedurende de voorjaars- en herfsttrek. Daarbij werd ook een aantal exemplaren verzameld. Sushkin kwam toen tot de conclusie, dat de plaatselijke bevolking deze ganzen zeer goed kende, maar dat de mensen in deze streken onbekend waren met rietganzen van het normale oranjesnavelige en -potige type. Dit is de soort die wij thans kennen als de toendravorrm *rossicus*. Sushkin publiceerde zijn bevindingen in 1895-'97 en noemde de door hem beschreven nieuwe gans *Anser neglectus Sushkin*.

Mr. HOWARD SAUNDERS gave a brief sketch of the proceedings at the International Congress recently held at Paris to consider the legislation necessary for the protection of birds useful to agriculture, to which he had been accredited as the delegate of the British Government, with Sir Herbert Maxwell, Bart., M.P. Sir Herbert also gave an interesting account of the diplomatic work of the Congress.

Professor MENZBIER, of Moscow, forwarded, on behalf of Mr. Sushkin, the diagnosis of a new species of Goose, which Mr. Sushkin proposed to call

ANSER NEGLECTUS, n. sp.

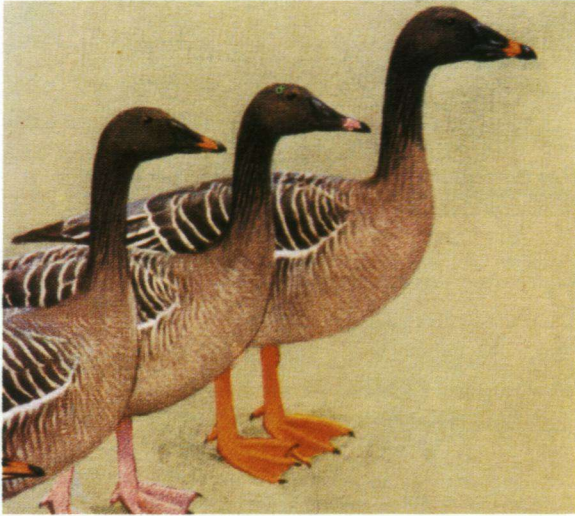
A. ab *A. brachyrhyncho* staturâ majore, rostro longiore et graciliore, secundariorum tetricibus atro-fuscis, tetricibus carpalibus discoloribus: ab *A. segetum* pedibus zonaque rostri incarnatis distinguendus.

The full description of the species will appear in 'The Ibis.'

Dr. J. VON MADARASZ, of the Hungarian National Museum.

De eerste type-beschrijving van *neglectus*, gepubliceerd door professor Menzbieer in het 'Bulletin of the British Ornithologists Club' in september 1896. Het betrof een toendratype dat enige gelijkenis vertoonde met *segetum* (is een synoniem voor *rossicus*).

De Sushkins Gans bleek nadien ongemeen talrijk te pleisteren en wellicht eveneens te overwinteren op de Hortobágy-poesta in oostelijk Hongarije. Tevens werden er aanwijzingen verkregen dat deze ganzen ook voorkwamen in zuidelijk Azië, zoals met name in Seistan (tegenwoordig Sistan, red.) in het toenmalige Perzië (thans Iran) en mogelijk zelfs ook in het noordwesten van India. Die gebieden werden klaarblijkelijk bezocht door ganzen die tijdens de trek pleisterplaatsen in het huidige Oezbekistan bezochten, want door Zarudny werden in de jaren 1906-'09 grote aantallen Sushkins Ganzen waargenomen in de omgeving van Tashkent. In 1918 bleken zij daar echter zeldzaam geworden te zijn. Het vergaren van kennis betreffende deze nieuwe ganzensoort wilde helaas niet al te best gelukken en met name het traceren van de broedgebieden bleek geen eenvoudige opgave te zijn. De door Sushkin beschreven gans toonde oppervlakkige gelijkenis met de toenmalige *Melanonyx segetum* (synoniem voor *A. s. rossicus*) en moet dus wel een van de toendra afkomstige vogel geweest zijn. Aan het begin van de twintigste eeuw werden er door verscheidene onderzoekers, zoals met

Sushkins Gans (midden) geflankeerd door West-Siberische Toendrarietgans *rossicus* (links) en Oost-Siberische Toendrarietgans *serrirostris*. Naar een afbeelding van Peter Scott in Delacour 1954.

name Buturlin, Menzbier en Trevor-Batye, aanwijzingen verzameld dat *neglectus* als broedvogel zou voorkomen op de eilanden Kolgujev en Nova Zembla. Voor een Toendrarietgans is dat een alleszins acceptabel broedgebied, ware het niet dat genoemde regio tevens bevolkt werd door Toendrarietganzen van het ras *segetum* (synoniem voor *rossicus*). Beide typen rietganzen zouden daar dus min of meer naast elkaar voorkomen, maar wellicht verschillende habitats bewonen. Er kwam echter nog een ander mogelijk broedgebied van *neglectus* in beeld, dat veel zuidelijker gesitueerd was in de taiga van het Turgay-district in het zuidwesten van het West-Siberische laagland (Kazachstan). Later werd ook met name het noordelijke Oeral-Obdistrict genoemd als broedgebied van *neglectus* en deze mogelijke broedplaats ligt eveneens in de taiga.

Het moge duidelijk zijn dat het vanuit geografisch, ecologisch en vanuit systematisch oogpunt bezien volstrekt ongeloofwaardig is dat één en hetzelfde type gans dit zeer gedifferentieerde areaal zou kunnen bevolken. Naar het zich laat aanzien was dat ook niet het geval.

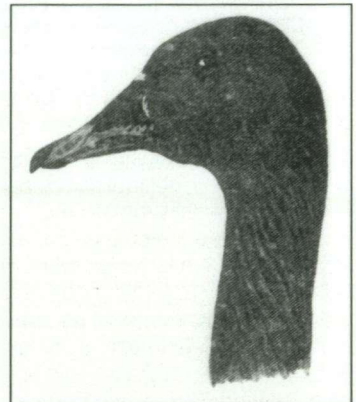
De door Sushkin ontdekte en beschreven gans leek weliswaar een ondubbelzinnige toendravigel te zijn, maar in de loop van de twintigste eeuw werden er op tal van plaatsen in Europa 'Sushkins Ganzen' verzameld die juist de karakteristieke kenmerken van de taiga bewonende ganzen vertoonden. In Nederland werd deze taigavorm voor het eerst verzameld op 27 februari 1930. Er werden toen bij Lemmer (Friesland) vijf exemplaren geschoten uit een vlucht van zeven vogels. Door Van den Brink werd dit geval uitvoerig beschreven en op een afbeelding (zie figuur rechts) is duidelijk te zien dat

het een onmiskenbare taigagans betrof.

Nadien werden nog vaker van dergelijke vogels geschoten of door ganzenvangers bemachtigd, hetgeen Voous et al. er in 1973 toe bracht om Sushkins Ganzen met een lange, laag aangezette, merendeels zwarte snavel en een overwegend licht grijsbruin getint verenkleed als 'de typische *neglectus*' te kenschetsen.

Deze typologie komt echter in het geheel niet overeen met de oorspronkelijke typebeschrijving van P. Sushkin, die juist een toendragans met donker verenkleed betrof. In een eerdere publicatie over het onderwerp voerde Voous in 1963 reeds '*neglectus*-mutaties van *fabalis*' en '*neglectus*-mutaties van *johanseni*' ten tonele in een artikel waarbij enige referentie aan de oorspronkelijke typebeschrijving van Sushkin volledig ontbreekt.

Wanneer Voous et al. dan ook in 1973 besluiten, dat *neglectus* slechts 'een verliesmutatie is, die in iedere populatie van *Anser fabalis* kan optreden', gaan zij daarmee echter zonder inhoudelijke discussie voorbij aan alle informatie die er door Sushkin en later ook door Alphéraky en

Kop en snavel van één van de vijf op 27 februari 1930 bij Lemmer geschoten Sushkins Ganzen. Het betrof duidelijk een taigavogel met een kleurverdeling op de snavel zoals die ook tegenwoordig vaak bij Sushkins Ganzen wordt waargenomen.

Het vermoedelijke broedgebied (rood en vraagtekens) van Sushkins Ganzen aan het begin van de twintigste eeuw. De pijlen geven de mogelijke trekroutes in de herfst aan. Deze gaan in de richting van de overwinteringsgebieden op de Hortobágy-poesta (H), bij Tashkent (T) en in Sistan (S).

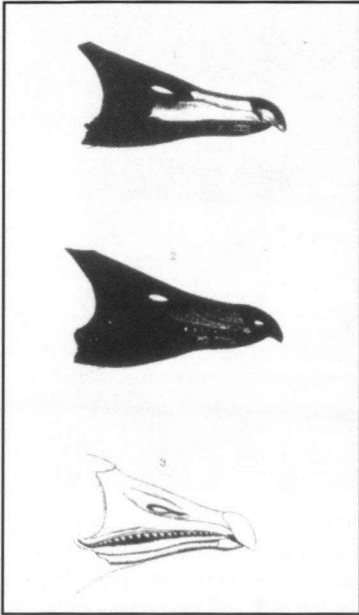
andere auteurs over deze ganzen verzameld en op schrift gesteld werd. Tóch was dit enkele artikel kennelijk voldoende om alle latere auteurs te doen besluiten om, geheel in de geest van de letterlijke betekenis van de wetenschappelijke naam (*neglectus*), deze vogel volledig uit de ornithologische literatuur te bannen. Het resultaat hiervan is, dat vrijwel geen enkele hedendaagse vogelaar meer op de hoogte is van het bestaan van andere rozepotige en -snavelige 'rietganzen' dan *Anser brachyrhynchus*, die wij kennen als de Kleine Rietgans.

Na bestudering van de voorgaande artikelen in deze reeks zal de lezer niet verbaasd zijn te vernemen, dat ook de Sushkins Gans heden ten dage nog altijd bestaat, zij het dat tegenwoordig nog vrijwel uitsluitend de taiga-variant gezien wordt. Omdat dit een compleet andere vogel is dan die waarop de typebeschrijving van *Anser neglectus* door P. Sushkin betrekking had, zal deze taiga-Sushkingans afzonderlijk beschreven worden. Hier volstaan we met de constatering, dat hoewel er diverse malen over vondsten of waarnemingen gepubliceerd werd, een feitelijke typebeschrijving van deze taigavariant tot op de huidige dag is uitgebleven. Duidelijker kan er niet gedemonstreerd worden, dat *neglectus* ook inderdaad een 'vergeten gans' is gebleven gedurende de gehele twintigste eeuw.

Herkenning

Sushkins Ganzen verschillen vooral van de meeste andere vertegenwoordigers van de

groep der Taiga- en Toendrarietganzen doordat de snavel- en pootkleur rozerood is in plaats van oranjegeel. In dit opzicht lijken deze vogels dan ook wel enigszins op de Kleine Riet-gans *Anser brachyrhynchus*. Door Voous et al. werd echter in 1973 met betrekking tot: 'zuivere kortsnavelige toendrarietganzen met het vele zwart op de snavel', (bedoeld wordt hier *rossicus*) gesteld: 'zulke vogels zouden ook niet gemakkelijk herkend worden, want zij zouden bijzonder veel op Kleine Rietganzen *A. f. brachyrhynchus* gelijken'. Uit de oorspronkelijke beschrijving van *neglectus* van de hand van P. Sushkin blijkt echter zeer duidelijk, dat de Sushkins Gans weliswaar de kenmerken vertoonde van een Toendrarietgans, maar desondanks sterk verschilde van de toenmalige vorm *segetum*, die wij thans kennen als *A. s. rossicus*. De oorspronkelijke *neglectus* had een lager aangezette en langere snavel dan *rossicus*, waarvan de ondersnavel relatief dun was. Bovendien vertoonde de vogel een donker verenkleed waardoor het dan ook onwaarschijnlijk is dat een dergelijke gans anders dan bij oppervlakkige beschouwing verward zou kunnen worden met *brachyrhynchus*. Die wordt juist getypeerd door een opvallend korte snavel en een lichtgetint kleed. De *neglectus*-vorm die tegenwoordig overwegend wordt waargenomen, is echter een grote, slanke Taigarietgans met een (meestal) lichtgetint verenkleed en een snavel die qua structuur en lengte overeenkomst kan vertonen met die van de taigainominaat *fabalis* of de West-Siberische

De snavelvormen van *neglectus*, *segetum* (is een synoniem voor *rossicus*) en *brachyrhynchus*, gepubliceerd door P. Sushkin in The Ibis, 1897.

Taigarietgans *johanseni*. Hoewel er individuen voorkomen waarvan vrijwel de gehele bovensnavel rozerood gekleurd is, met slechts in zeer beperkte mate zwarte kleurpartijen, is bij veel *neglectus*-ganzen de bovenste helft van de bovensnavel vanaf de basis tot aan de neusgaten grotendeels zwart gekleurd (zie de tekeningen a tot en met p die zijn afgebeeld op bladzijde 205). Deze zwarte tekening op de snavel verloopt vanaf de onderzijde van de neusgaten in een strakke lijn naar de snavelbasis, waardoor er een opvallende rozerode band ontstaat. Het is precies deze snaveltekening die we ook op grote schaal bij *Anser brachyrhynchus* kunnen aantreffen.

Naast het grote en slanke postuur vallen de Sushkins Ganzen dik-wijls op doordat het verenkleed veel lichter getint is dan dat van de normale Taiga- en Toendrarietganzen in wiens nabijheid zij zich in de regel ophouden. De *carneirostris*-afwijking ('Buturlingans') is vastgesteld bij Taigarietganzen van de nominaatvorm *fabalis* en bij Toendrarietganzen van zowel de westelijke vorm *rossicus* als van de nominaatvorm *serrirostris* en manifesteert zich in een meer of minder uitgesproken rozerode kleur van de snavel. Bij veel van deze vogels is er bij nadere beschouwing vaak een zweem van oranjegeel aan de basale helft van de bovensnavel te zien. De poten van dergelijke ganzen zijn oranjegeel of bleekgeel en het verenkleed vertoont geen afwijkingen met dat van de normale ganzen.

Verleden en heden

Naar het zich laat aanzien is het voorkomen van Sushkins Ganzen in West-Europa altijd beperkt gebleven tot kleine familieverbanden of losse vogels in het gezelschap van andere rietganzen. Ook aan het begin van de twintigste eeuw, toen *neglectus* massaal pleisterde en wellicht ook overwinterde op de poesta's van oostelijk Hongarije, werden deze ganzen maar mondjesmaat elders aangetroffen. Rechtstreekse veldwaarnemingen waren uitermate schaars en de meeste gemelde vogels werden buitgemaakt door jagers of levend bemachtigd door ganzenvangers. Sinds 1963 verschenen er vier publicaties over het voorkomen van Sushkins Ganzen in Nederland, die allemaal betrekking hadden op vangsten of waarnemingen van individuele vogels welke alle tot het taigatype behoorden. Tussen 1963 en 1972 werden er in Nederland in totaal negen Sushkins Ganzen gevangen en geringd weer losgelaten. Ook nadien werd er zo nu en dan een dergelijke vogel bemachtigd en er werden zelfs enkele terugmeldingen bekend. Zo werd een op 28 januari 1985 bij Eemdijk (Utrecht) geringde gans op 26 mei 1986 geschoten in het Chantij Mansijesk-district aan de Ob terwijl een op 22 december 1986 eveneens te Eemdijk geringde gant op 25 juni 1988 aan de Ob in Yamalo-Nenets (het autonome gebied Okrug, red.) werd buitgemaakt. Beide vogels hielden zich dus in het gedeelte van West-Siberië op dat reeds door Alphéraky in 1904-'05 als mogelijk broedgebied van *Melanonyx neglectus* werd genoemd.

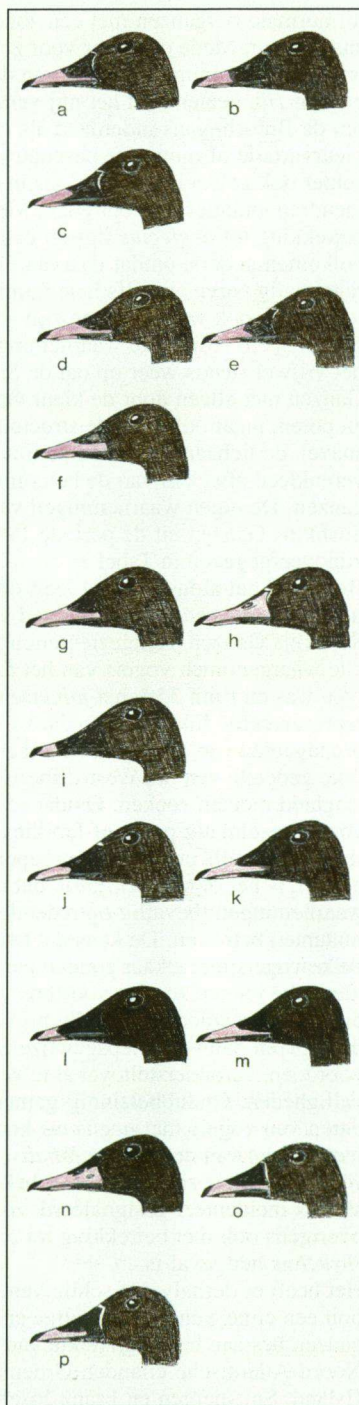
Gebieden waarnemingen	Aantal normaal kleed	Aantal licht kleed	Aantal onbekend	Aantal kleed
Nederland	69 (n = 134)	24 (17.9%)	82 (61.2%)	28 (20.9%)
Midden-Europa	12 (n = 22)	3 (13.6%)	19 (86.4%)	-
Totaal	81 (n = 156)	27 (17.3%)	101 (64.8%)	28 (17.9%)

Tabel 3 - Tint van het verenkleed bij Sushkins Ganzen in Nederland in de periode 1984-2004 en in Midden-Europa 1986-2003.

Vanaf de winter 1971-'72 tot en met het seizoen 2003-'04 konden er door mijzelf in West-, Midden- en Noord-Europa meer dan honderdvijftig Sushkins Ganzen worden waargenomen, waarvan negentig exemplaren zowel qua snavelvorm en kleurverdeling als voor wat betreft lichaamsvorm en afmetingen overeenkomst vertoonden met de taiganominaat *A. f. fabalis*. Bij vijftienvijftig vogels toonden deze kenmerken sterke overeenkomst met *johanseni* en slechts elf van de waargenomen ganzen behoorden tot het toendratype *rossicus* of *serrirostris*. Mijn waarnemingen betroffen slechts in een beperkt aantal gevallen individuele vogels, terwijl er met enige regelmaat paren en zelfs families van deze ganzen werden gezien. Op 3 januari 2004 werden echter door Emmy Holtzhuizer, Herman Feenstra en schrijver tussen Taiga- en Toendrarietganzen die foerageerden bij Boerenstreek onder Zevenhuizen (Groningen), maar liefst vijftien Sushkins Ganzen gezien, waarvan er zich zes in één familiegroepje ophielden. Door mevrouw Miek Slikkerveer-Bakker werd op 3 februari 2004 zelfs een groep van vijfendertig Sushkins Ganzen waargenomen in de Wieringermeer, die door plaatselijke ornithologen daar reeds sedert eind december 2003 gesignaleerd bleken te zijn. Het maximale aantal bedroeg volgens deze waarnemers 38 exemplaren!

De zeer slanke vorm van de snavel en de forse lichaamsafmetingen van een groot aantal van de door mij waargenomen vogels duiden niet alleen op een vrij oostelijke herkomst, maar suggereren tevens een relatief zuidelijk in de taiga gelegen oorspronggebied. Deze waarnemingen staan overigens niet op zichzelf, want Klafs & Stübs (1987) melden in 'Die Vogelwelt Mecklenburgs' het volgende: 'seit Anfang der 1980er Jahre gibt es mehrere gesicherte Beobachtungen und Belege für das Auftreten der Mutanten *neglectus* Sushkin 1895 und *carneirostris* Buturlin 1901'. Deze constatering sluit geheel aan bij eigen bevindingen, want gedurende de periode 1990-2004 konden bij zeven waarnemingen in totaal zestien Sushkins Ganzen worden vastgesteld op het grondgebied van Mecklenburg-Vorpommern en in het direct daaraan grenzende gedeelte van Polen. In die regio werden tevens meermalen families met één of twee jongen gezien. Ganzen die wél een roze snavelkleur maar normaal oranjegeel getinte poten hadden, werden door de jaren heen eveneens vrij regelmatig gezien, maar het betrof altijd slechts individuen of in een uitzonderlijk geval een paartje.

Anders dan de *neglectus*-vogels, die niet alleen voor wat betreft de poot- en snavelkleur maar ook qua snavelstructuur, lichaamsbouw en tint van het verenkleed duidelijk afwijken van de normale Taiga- of Toendrarietganzen, komen de *carneirostris*-vogels sterk overeen met de andere rietganzen. Feitelijk zijn

Kop-snaveltekeningen a tot en met p. Snavelvormen en kleurverdeling van Sushkins Ganzen, waargenomen in Nederland in de winters van 1984-'85. Tekening: Leo van den Bergh.

dit normale rietganzen met een abnormale snavelkleur. Mede omdat er voor zover te traceren valt nimmer groepen van deze ganzen zijn gezien lijkt het mij verantwoord om de Buturlingans inderdaad als een kleurvariatie of mutant te beschouwen, die echter ook zowel in de taiga- als in de toendrapopulaties kan optreden. Met betrekking tot *neglectus* ligt dit echter volkomen anders, omdat daarvan immers regelmatig paren en zelfs hele families en recentelijk ook weer groepen zijn gesignaleerd. Bij zulke waarnemingen viel het vrijwel steeds weer op dat de Sushkins Ganzen niet alleen door de kleur van snavel en poten, maar ook door de structuur van de snavel, de lichaamsbouw en de tint van het verenkleed afweken van de hen omringende ganzen. De eigen waarnemingen van Sushkins Ganzen uit de periode 1985-2004 zijn weergegeven in Tabel 3.

Het beeld dat aldus ontstaat leert ons wellicht iets over het herkomstgebied van de Sushkins Ganzen. Aangezien circa 58% van alle waargenomen vogels van het *fabalis*-type was en ruim 35% het *johanseni*-type representeerde lijkt het erop dat we het broedgebied van deze ganzen in het westelijke gedeelte van het West-Siberisch laagland moeten zoeken. Omdat er van deze vogels regelmatig paren of families en recentelijk zelfs ook grotere groepen worden gezien, is het onwaarschijnlijk dat deze waarnemingen toevallig optredende kleurmutanten betreffen. De kans dat twee van zulke vogels met elkaar zouden paren en identieke jongen zouden voortbrengen en dat dit zich bovendien gelijktijdig bij verscheidene paren danwel groepsgewijze zou voordoen, veronderstelt wat al te veel toevalligheden. Ondubbelzinnig gemengde paren van vogels met *neglectus*-kenmerken met ganzen van de vormen *fabalis*, *johanseni* of *rossicus* zijn voor zover bekend slechts incidenteel gesignaleerd, zoals dat overigens ook met betrekking tot *brachyrhynchus* het geval is.

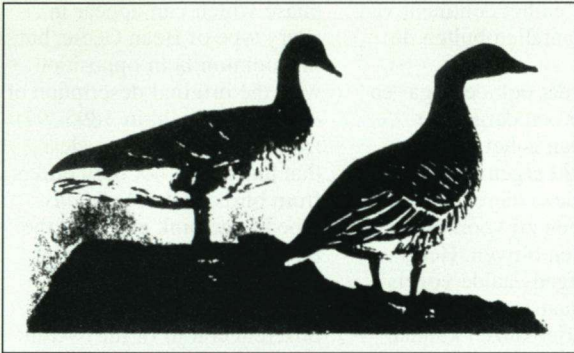
Het heeft er derhalve de schijn van, dat er ooit een cline* van rozesnavelige en -potige ganzen bestaan heeft die reikte van de Noord-Atlantische eilanden Groenland, IJsland, Spitsbergen en Franz Josefland (*brachyrhynchus*) via Nova Zembla en

Kolgujev (*neglectus*-toendravor) tot in de West-Siberische taiga (*neglectus*-taigavorm). Deze ganzen verschilden kennelijk ook van de oranje-potige en -snavelige rietganzen doordat zij een veel beperktere verspreiding buiten de broedtijd kenden en zich wellicht slechts in enkele vaste doortrek- en overwinteringsregio's vertoonden. Wanneer wij de huidige herfst- en winter-verspreiding van *brachyrhynchus* bezien dan wordt duidelijk, dat deze soort in dit opzicht zeer sterk afwijkt van bijvoorbeeld de Toendrarietgans *rossicus*, die in vrijwel geheel Europa voorkomt. De ganzen die door Sushkin werden gezien in het Ufa-district, waren zeker op weg naar een zeer strak gelokaliseerd overwinteringsgebied, want anders zouden er toentertijd beslist op veel méér plaatsen concentraties van die vogels zijn opgedoken. Naar het zich laat aanzien was dat echter alleen op de Hortobágy-poesta het geval en verder slechts in enkele delen van Klein-Azië. De sterke binding aan zo'n beperkt areaal kan de vogels noodlottig zijn geworden, zoals ook *brachyrhynchus* in West-Europa zware tijden heeft gekend, waarin het aantal vooral door jagers werd gedecimeerd.

Discussie

Over de Sushkins Gans is vanaf het aller-eerste moment grote onduidelijkheid geweest voor wat betreft de broedherkomst en de ligging van de feitelijke winterkwartieren. Het lijkt echter wel zeker te zijn dat rond het begin van de twin-tigste eeuw *neglectus* broedde op Nova Zembla en Kolgujev (toendravor) en naar alle waarschijnlijkheid tevens in de taiga van de noordelijke Oeral (taigavorm). Zeker is ook het massaal voor-komen van deze vogels in het Russische Ufa-district, op de Hortobágy-poesta in oostelijk Hongarije en in de omgeving van Tashkent in het huidige Oezbekistan. Gedurende de eerste helft van de twintigste eeuw schijnt echter zowel de broedpopulatie van de Siberische eilanden als de pleisterende populatie van oostelijk Hongarije nagenoeg geheel verdwenen te zijn. Op dat moment was er echter een andere *neglectus*-vorm in beeld verschenen, die ondubbelzinnig de karakteristieken van een Taigarietgans vertoonde

* Cline is een term die geïntroduceerd werd door Huxley en een geografische gradiënt binnen een fenotypisch karakter in een reeks van soorten aangeeft.

Sushkins Ganzen afkomstig van de Hortobágy-poesta in oostelijk Hongarije. De langgerekte lichaamsvorm en de slanke, rechte snavel duiden erop, dat het hier taigarietganzen betrof.

en waarvan in 1930 vijf individuen bij Lemmer geschoten werden uit een vlucht van zeven vogels. Voorbijgaand aan hetgeen er bijna een halve eeuw eerder vastgesteld en gepubliceerd was, stelt Johansen echter in 1945: 'Anser neglectus Sushk. is regarded as a race with breeding area still unknown. It is presumed to breed in the northern forest zone of the Ural mountains'. In een brief uit 1951 aan Delacour schrijft Johansen, dat hij bij het bestuderen van vijf balgen van *neglectus* in het American Museum of Natural History in New York tot de vaststelling is gekomen, dat van deze vogels er twee tot het taiga- en drie tot het toendratype behoorden. Merkwaardigerwijs trok Johansen hieruit de conclusie, dat *neglectus* slechts het resultaat was van bastaardering tussen *fabalis* en *rossicus*. Daarmee veronachtzaamde hij het onweerlegbare feit, dat er aan het begin van de negentiende eeuw enorme aantallen van deze ganzen op verschillende plaatsen zijn vastgesteld. Het kwaad was hiermee echter reeds geschied, want Delacour beschouwde *neglectus* in zijn in 1954 verschenen standaardwerk *Waterfowl of the World* nog slechts als een kleurafwijking van *fabalis*. In 1973 deden ook Voous, Hartsuijker en Smit de Sushkins Gans zonder enig verder bewijs af als een kleurafwijking van de Rietgans en gingen geheel voorbij aan alles wat er eerder over deze ganzen op schrift gesteld was. In 1945 analyseerde Johansen de karakteristieke kenmerken van *neglectus* en kwam tot de conclusie dat: 'the pink parts of the bill and the feet as well as the weak bill are regarded as primitive characters'. Daaruit trok hij de conclusie dat: 'the hypothesis is set forth that the goose might be regarded as an atavistic survivor of the original form of the Bean Geese'. Een vroege uitgangsvorm is echter geheel iets anders dan een kleurafwijking of verliesmutatie (wat in feite neerkomt op een product van inteelt) zoals Delacour en Voous et al. ons willen doen geloven. In 1958 schaarde ook Pløger zich overigens achter de oorspronkelijke zienswijze van Johansen en opperde de mogelijkheid dat een rozesnavelige en -potige gans

inderdaad de uitgangsvorm geweest kan zijn waaruit de huidige groep van de Taiga- en Toendrarietganzen is ontstaan als gevolg van langdurige separatie gedurende de IJstijden. In die optiek zouden de rozepotige en -snavelige toendra- en taigatypen dus beschouwd moeten worden als oervormen van de huidige forma *fabalis* en *serrirostris*. Wellicht kan een vergelijkend DNA-onderzoek aan al het in musea aanwezige *neglectus*-materiaal en aan dat van 'gewone' rietganstypen meer duidelijkheid in deze materie brengen, want dit probleem groeit de veldornitholoog letterlijk boven het hoofd! Wat wél binnen het vermogen van de veldornitholoog ligt is het vaststellen van het feit, dat ganzen met roze poten en een dito gekleurde snavel tegenwoordig weliswaar zeldzaam lijken te zijn, maar desalniettemin toch met enige regelmaat kunnen worden waargenomen in nagenoeg alle belangrijke Europese rietgansgebieden. De frequentie waarmee dergelijke ganzen worden gezien accordeert niet met de hypothetische verliesmutanten-theorie. Het voorkomen van paren, families met jongen en kleine groepsverbanden duidt namelijk eerder op het nog altijd bestaan van een (rest)populatie van deze vogels. De vergelijking tussen *neglectus* en de Atlantische toendragans *brachyrhynchus* dringt zich aldus in sterke mate op. Van *brachyrhynchus* is bekend dat deze een beperkt verspreidingsgebied kent zowel voor wat betreft de broedrevieren als tijdens trek en overwintering. Buiten dat areaal worden van *brachyrhynchus* voornamelijk individuele vogels, paartjes of zeer kleine groepjes aangetroffen. Dit is in zo sterke mate het geval, dat *brachyrhynchus* zelfs binnen geografisch beperkte

gebieden als het Verenigd Koninkrijk en het continent van West-Europa zelden in substantiële aantallen buiten de vaste gebieden verschijnt.

Wanneer het zo mocht blijken te zijn dat ook de taiga- en toendratypen van Sushkins Ganzen er een dergelijke leefwijze op nahouden (of hielden), dan is het in het geheel niet onmogelijk dat er nog altijd ergens in oostelijk Europa of in Azië een populatie van deze dieren bestaat die door het beperkte areaal waarbinnen zij voorkomen, tot op heden onopgemerkt heeft kunnen blijven. Het zouden dan de van hun vaste koers afgedwaalde vogels zijn, die wij in de Europese pleisterplaatsen in het gezelschap van normale Taiga- of Toendrarietganzen kunnen aantreffen, net zoals dit met *brachyrhynchus* of met de Roodhals- of Dwerggans het geval kan zijn. Van deze drie soorten weten we, dat zij inderdaad binnen een beperkte range in grotere of kleinere aantallen voorkomen en daarbuiten weinig of niet worden aangetroffen.

Zolang het nog mogelijk is, dat er in delen van Azië concentraties van vele duizenden Dwergganzen worden gevonden waarvan voorheen het bestaan totaal onbekend was, kan ook het groepsgewijze voorkomen van Sushkins Ganzen niet worden uitgesloten. Het getuigt dan ook van weinig wetenschappelijk verantwoordelijkheidsbesef dat er reeds vele decennia op een zo nonchalante wijze met *neglectus* is omgesprongen. Hopelijk komen wij in de nabije toekomst meer te weten over deze, meest mysterieuze, representant van de groep der rietganzen.

Summary

In this paper a description of the mysterious Sushkins Goose *Anser fabalis neglectus* is given. Once a very common visitor to the Ufa-district (Russia), the Hortobágy-puszta (Hungary), the Tashkent-region (Uzbekistan) and probably also to Persia (Iran), *neglectus* has become a very rare bird in the course of the 20th century. According to Johansen (1951), Delacour (1954) and Voous et al. (1973) *Anser neglectus* should be treated only as a colour-

Bij de *carneirostris*-kleurafwijking is de snavelband roze gekleurd, maar zijn de poten doorgaans normaal oranjegeel. De afgebeelde vogels zijn toendrarietganzen van de vorm *rossicus*. Foto: Wöhler.

phase which can appear in every type of Bean Geese, but this opinion is in opposition with the original description of *neglectus* (Sushkin 1895-'97) from which it become clear that this goose not only differs from birds of the *A. fabalis*-type by the pink colour of the bill and the feet, but also by means of morphological differences as well as by a different colour of the overall plumage.

However, as P. Sushkin definitely described birds of a tundra-breeding type, during the first half of the 20th century it became clear that also a taiga-breeding type occurred. Examples of this type were shot in several locations all over Europe and were regularly caught as well by goose-fowling in The Netherlands. During the past twenty years Sushkins Geese were regularly observed on many places in Western Europe as well as in several geese-haunts in the Baltic area and in the Pannonic region. Almost all the birds observed during the 1985-2003 period belonged to a taiga-breeding type, with characters of *A. f. fabalis* (58%) and *A. f. johanseni* (35%). Only nine birds of the tundra-race *rossicus* and two birds (a pair) of the *serrirostris*-type were seen.

As *neglectus* once was a breeding bird on the isles of Novaya Zemlya and Kolguyev and on the Siberian mainland in the northern Ural/Ob district, this might indicate the former existence of a range of Bean Geese with pink colour of the bill and feet, reaching from the Northern Atlantic isles (*brachyrhynchus*) throughout Novaya Zemlya and Kolguyev (*neglectus* tundra-type) to the North West Siberian forestzone (*neglectus*

Sushkins Ganzen in de vlucht. Het lichte verenkleed, de lange, rozerode snavel en de rozerode poten zijn goede kenmerken.
Tekening: Emmy Holtzhuizer.

taiga-type). Anyway, the fact that geese with *neglectus*-characters are regularly observed (not only single birds but also pairs, families with juveniles and recently even flocks) indicates the possibility of the existence of a (small?) population of birds of this type somewhere in the Western Palearctic. As no recent records of wintering flocks of Sushkin Geese are known from geese haunts in Europe, it is possible that the wintering region of these birds is situated somewhere in Asia.

Apart from the Sushkins Goose *neglectus*, Bean Geese with a pink colour on the bill but regularly tinted, orange feet have been

described already in 1902 by Buturlin. They became named Buturlin Goose after this author. Through the years, such geese were found also in some Siberian breeding areas as well as during wintering or migration throughout nearly the entire range of *A. fabalis* and *A. serrirostris*. However, they usually were found as individuals or occasionally very few birds together. They have never been seen in pure flocks of some tens or hundreds of birds. Therefore it seems most likely that birds of the *carneirostris*-type actually must be the results of crossings between geese with orange bills and feet and birds with pink ones.

■ L.M.J. van den Bergh, Alterra Research Instituut voor de Groene Ruimte. Postbus 47, 6700 AA Wageningen.

LITERATUUR:

- Alphéraky, S. (1904-'05): The Geese of Europe and Asia. Translated version, London.
Berry, J. (1934): The occurrence of an unusual Goose of the type *Anser neglectus* in Scotland. *The Ibis* 1934: 80-85.
Buturlin, S.A. (1901): Dikie gusi Rossiikoi Imperii. Psowaie i Ruzheinaia Okhota febr.-apr. Suppl: 1-47.
Brink, F.H. van den (1930): The occurrence of Sushkin's Bean Goose (*Anser neglectus* Sushkin) in The Netherlands. *The Ibis* okt. 1939: 555-559.
Delacour, J. (1954): Waterfowl of the World. Vol.1. London.
Grote, H. (1930): Die Sushkingans (*Anser neglectus* Sushkin) in Rußland. *Ornithologische Monatsberichte* XXXV 111: 7-9.
Impe, J. van (1971): Een Sushkins Gans *Anser neglectus* nabij de Groote Peel. *Limosa* 44: 102-104.
Impe, J. van (1975): Sur la redécouverte de l'Oie de Buturlin *Anser 'carneirostris'*. *Alauda* 43: 71-74.
Johansen, H. (1945): Om Racer af Saedgaas. *Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift* 39: 107-127.
Klafs, G. & J. Stübs (1987): Die Vogelwelt Mecklenburgs. Wiesbaden.
Ploeger, P. (1968): Geographical differentiation in arctic anatidae as a result of isolation during the last glacial. *Ardea* 56: 16-59.
Schenk, J. (1930): A Gegelúd (*Anser neglectus* Sushk.) Magyarórzagon' (Die Sushkingans in Ungarn). *Aquila* 1929-'30: 54-67.
Sushkin, P. (1897): On the new Palearctic goose *Anser neglectus*. *The Ibis* 1897: 5-8.
Vansevenant, R. (1987): Waarneming van een *Anser fabalis neglectus*? *Oriolus* 53: 136.
Voous, K.H. (1945): *Anser carneirostris* Buturlin in Nederland; een veronderstelde bastaard tussen Rietgans en Kolgans. *Ardea* 33: 126-135.
Voous, K.H. (1963): Een Sushkins Gans uit Nederland. *Limosa* 36: 149-151.
Voous, K.H., L. Hartsuijker & J.J. Smit (1973): Sushkins Rietganzen uit Nederland. *Limosa* 46: 228-232.